

Јелена Марићевић Балаћ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

Jelena Marićević Balać
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

ЗБИГЊЕВ ХЕРБЕРТ И СРПСКО ПЕСНИШТВО: РЕЦЕПЦИЈА, ПОЕТИКА, ПЕРСПЕКТИВА¹

ZBIGNIEW HERBERT AND SERBIAN POETRY: RECEPTION, POETICS, THE PERSPECTIVE

Рад „Збигњев Херберт и српско песништво“ дводелно је конципиран. У првом сегменту представљена је рецепција пољског песника на српском језику. Петар Вујићић и Бисерка Рајчић превели су и приредили укупно десет књига (једна прозна, три есејистичке и шест песничких). О пољском песнику најподробније су писали углавном српски песници и преводиоци (Магарашевић, Радовић, Ђерић, Вујићић, Рајчић), а у периодици су објављени по један рад на пољском (Бобрик) и словачком језику (Јухасова). Други део рада је интерпретативног карактера. Поезији и есејистици Збигњева Херберта приступљено је компаратистички. Његово стваралаштво контекстуализовано је са песништвом савремених српских песника (Мидрагом Павловићем, Јованом Христићем, Бранком Миљковићем).

Кључне речи: рецепција, компаратистика, култура, англологија, ниҳилизам.

The concept of the paper “Zbigniew Herbert and Serbian Poetry” has two segments. The first segment presents the reception of the Polish poet in the Serbian language. Petar Vujičić and Biserka Rajčić have translated and edited ten books in total (one in prose, three books of essays, and six poetry collections). Serbian poets and translations wrote most extensively on the Polish poet (Magarašević, Radović, Đerić, Vujičić, Rajčić), while there were two papers in periodical literature, one in Polish (Bobyryk) and one in Slovak (Juhásová). The second segment of the paper is interpretative in character. We have approached Zbigniew Herbert’s poetry and essays in a comparative manner. His work was contextualized with the work of contemporary Serbian writers (Miodrag Pavlović, Jovan Hristić, and Branko Miljković).

Keywords: reception, comparative literature, culture, angelology, nihilism.

---

¹ Рад је настао у оквиру пројекта *Асїекїїи иденїїїїїїїїїїи и њихово обликовање у срїској књижевности* (178005), који се реализује на Филозофском факултету у Новом Саду.

Пољски песник Збигњев Херберт (Zbigniew Herbert) (1924–1998) у више наврата је превођен на српски језик и имао је посве солидну рецепцију када је реч о публикованим књигама поезије и есеја, те у оквирима критичког пријема. Године 2010. појавио се зборник радова *Herbert na językach: współczesna recepcja twórczości Zbigniewa Herberta w Polsce i na świecie* у издању Народне библиотеке у Варшави. Истражена је рецепција Хербертове поезије у Чешкој, Словачкој, Бугарској, Мађарској, Хрватској и на енглеском говорном подручју. Српски контекст остао је неосветљен, без обзира на то што је „од свих република бивше Југославије највише превођен у Србији“ (Рајчић 2016: 284).

У часопису *Славистика*, који излази у оквиру Славистичког друштва Србије, објављен је драгоцен прилог Јане Јухасове (Jana Juhásová) (2014: 472–476) на словачком језику, у коме је Хербертова поезија позиционирана у контексту словачке и делимично чешке културе. Могу се издвојити три момента овог чланка, који би могли да се упореде са српским контекстом. Херберт је, наиме, почео да се преводи на словачки језик од шездесетих година 20. века (у часописима *Kultúrny život*, *Mladá tvorba* и *Revue svetovej literatúry*), а затим заинтересованост за њега јењава до деведесетих година двадесетог и прве деценије 21. века (уп. Juhásová 2014: 472). Песник је био међу забрањиваним ауторима после 1968. године и одбио је да објављује у земљи у којој су цензурисане књиге његовог пријатеља, Мирослава Холуба (уп. Juhásová 2014: 473), тако да не чуди што није превођен све до распада Чехословачке. Тиме се објашњава и податак да је на словачком језику до 2014. године објављена само једна књига његових есеја и три књиге изабраних песама (уп. Juhásová 2014: 473).

Петар Вујичић објавио је први превод Хербертове поезије на српски језик још 1956. године — песму „Две капље“ у *Пољима*, а наставио је да га континуирано преводи све док га 1993. није задесила смрт. То је од значаја ако се има у виду да је пољски песник 1956. године „дебитовао збирком *Зрак свећлосћи*“ (Рајчић 2016: 282), а исте године му је песма преведена на српски језик. Како каже преводилац, „кад је објавио прву збирку (*Сіруна на свећлосці*, 1956) било му је 32 године. Зато се у песништву одмах представио као зрео човек и изграђен песник“ (Вујичић 1988: 7–8).² Штавише, објављена је преписка између Вујичића и Херберта у *Ковинама* (2001), а Вујичић је приредио 1980. године обимнији избор из Хербертове поезије под насловом *Защио класици*, који је имао изузетну критичку рецепцију (Васовић 1981: 310, Магарашевић 1981: 376–381, Кеџман 1982: 122–124, Чулић 1983: 156–159). Уз приређивање избора *Госїодин Коґиїто* (1988), који се може сматрати једним од најдрагоценијих код нас, посебно јер је опремљен и упућујућим предговором „Хербертово послаништво“ (Вујичић 1988: 7–14), Петар Вујичић превео је и приредио још један избор из поезије *Елеџија о одласку* (1990), те књигу есеја *Варварин у врїу* (1990).

² Преводиоци Петар Вујичић и Бисерка Рајчић различито су превели наслов прве песничке књиге Збигњева Херберта, као *Сіруну свећлосці* и *Зрак свећлосці*.

Уз њега, Херберта је највише преводила Бисерка Рајчић. Објавила је такође три књиге Хербертових песама (*Ејилоџ олује* 1998, *Госјодин Коџић* 2008, *Изабране њесме* 2016), једну књигу прозе (*Краљ мрава* 2013) и две есејистичке књиге (*Мршва њрирода с ђемом* 1998, *Лавиринџ над морем* 2004). Важно је истакнути да се „тема Господин Когито јавља у свим периодима Хербертове поезије <...> Сви песникови стихови на ову тему, од песама из књига до песама из часописа, ушле су у ово издање *Госјодина Коџића*, због чега је оно, у овом тренутку, најкомплетније издање ове Хербертове песничке теме у свету.“ (Рајчић 2008: 118) Дакле, за разлику од Вујичићевог издања из 1988, које упечатљивом темом „Господин Когито“ ефектно обухвата и именује избор песама на основу онога по чему је Херберт препознатљив, Рајчићева сабира све песме ове тематике под корице једног издања. Такође, она је у издања поезије уврстила и оне песме које је Вујичић превео, трудећи се да издање из 2008. учини идејно целовитим и преводилачки комплементарним, а издање из 2016. године „досад најобимнијим“, које уједно „прати прецизно Хербертов животни и стваралачки пут“ (Рајчић 2016: 284).

Дакле, захваљујући превасходно Петру Вујичићу и Бисерки Рајчић на српском језику публиковано је чак десет Хербертових књига — шест књига поезије, три есејистичке књиге и једна прозна. Представљање *Краља мрава* српској читалачкој публици драгоцено је и стога што пољски песник за живота није објављивао прозне књиге: „Од две књиге прозе које је писао истовремено — *Ајилина вереница* сачувана је само као скица (једва три текста), а *Краљ мрава* није доживео коначну редакцију“ (Крињицки 2013: 140). Њу је приредио постхумно Ришард Крињицки (Ryszard Krynicki), а наше издање пропраћено је његовим поговором „Хербертово најличније дело“ (139–145), што је пресудно за осветљавање ширег поетичког лика Хербертовог стварања.

У српској периодици Хербертова поезија је најзаступљенија у *Летњој ису Мајице срјске* и *Пољима*, премда су га објављивали и часописи *Дело*, *Багдала*, *Градина*, *Писмо*, *Поезија*, *Повеља*, *Свеске*, *Књижевни магазин*, *Свеји Дунав*, *Сунчаник*, *Кровови*, *Ковине*, *Београдски књижевни часопис*, *Срјски књижевни гласник*, *Наше стварање*, *Књижевне новине*, *Алфа* и *Алманах: календар*. Поред Вујичићевих и превода Бисерке Рајчић, могу се прочитати преводи Ђорђа Сударског Реда, Зорана Ђерића, Весне Бркић, Угљеше Радновића, Гжегожа Латушињског (Grzegorz Łatuszyński), Слађане Јанковић и Александра Шаранца, али нико није превео довољно песама да би концептирао потенцијални избор поезије.

На плану критичке рецепције Хербертове поезије и есејистике издвајају се као најбројнији поменути прикази књиге *Зајито класици*, затим *Елегије о одласку* (Мандић 1991: 25) и есејистичке књиге *Варварин у врџу* (Мандић 1990: 513). Бисерка Рајчић је у новинском чланку „Збигњев Херберт врли ученик професора Елзенберга“ (22. 2. 2020. у *Полијици*) указала на важност песникове појаве у светским и домаћим оквирима и изнела важне биографске податке који су обликовали његов песнички пут.

Тумачења поезије Збигњева Херберта доступна су у домаћој периодици на српском језику, али и на пољском и словачком. О њему су подробно писали есејисти који су истовремено песници (Магарашевић 1981: 376–381, Радовић 1996: 49–54, Ђерић 2005: 25–27, Ђерић 2015: 17–21), филозоф Бошко Томашевић (1998: 43–45) „са становишта фундаменталне онтологије“ и преводиоци (Вујичић 1975: 11, Вујичић 1988: 7–14, Рајчић 1998: 192–201, Ђерић 2005: 25–27, Ђерић 2015: 17–21). У часопису *Дело* објављен је превод есеја „Снага укуса“ пољског историчара и есејисте Адама Михњика (Adam Michnik) (1986: 160–171), а међу преведеним есејима Адама Загајевског у књизи *Одбрана вајцрености* (2013) налазе се три текста о њиховом познанству, Хербертовом животу и стварању („Почетак сећања“, „Песник разговара са филозофом“ и „Херберт за Американце“). Осим саопштења Јане Јухасове на словачком језику, у *Зборнику Мајнице српске за славистику* може се прочитати интересантан чланак полемичког карактера на пољском језику, из пера хербертолога Романа Бобрика (Roman Bobryk) (2016: 109–120), који пише о непостојању мотива звона у Хербертовој поезији. Најпосле, обележена је десетогодишњица Хербертове смрти у *Књижевном магазину* (2008: 2–3)³, а осим преписке са Вујичићем у *Ковинама*, могуће је прочитати у часопису *Траг* „Писмо Збигњева Херберта Станиславу Барањчак“ (2010: 104–114) у преводу Александра Шаранца. Барањчак (Stanisław Barańczak) је незаобилазни тумач Хербертове поезије, који га је у књизи *Беђунац из ујћојце* (1984) одредио песником значења и антиномија, а кога је Вујичић (1988: 11), уз Жежија Квјатковског (Jerzy Kwiatkowski), Јана Блоњског (Jan Błoński) и Ришарда Пшибилског (Ryszard Przybylski), именовоа до тог тренутка најпоузданијим.

Код нас је Хербертова поезија компаратистички тумачена у чланку Зорана Ђерића (2015: 17–21) о „песничком сведочењу о ратовима“ на примерима „Песме о зимској кампањи“ Јосифа Бродског, Хербертовог „Рапорта из града у опсади“ и „Они су дошли у наш дом“ Јована Зивлака. Међутим, српско песништво друге половине 20. века и првих деценија 21. века, сигурно да може бити изазовно за различита компаратистичка истраживања.

У тај контекст могу се укључити и есејистичке књиге Збигњева Херберта, написане врло предано, брушеним стилем, ерудитно и с прожимањем готово песничких епифанија, уз ингениозне мисаоне опсервације. Пољски песник несумњиво је песник културе,⁴ какав је у српској књижевности у првом реду био Миодраг Павловић (1928–2014).⁵ Хербертова оп-

³ Бисерка Рајчић превела је и приредила следеће прилоге: „Херберт за Американце“ Адама Загајевског, „О Збигњеву Херберту“ Јосифа Бродског, „Дубока повезаност“ Чеслава Милоша и „Атлас цивилизације“ Шејмуса Хинија.

⁴ На корицама српског издања књиге *Варварин у врћу* стоји извод из рецензије (Петра Вујичића или Милана Комненића), по којем је Херберт „представио културу као универзални врт створен људским радом“.

⁵ Пољска србисткиња Катажина Судник (Katarzyna Sudnik) (2015: 32–39) је у есеју „Катакомбе прошлости: мотив лобање у поезији Миодрага Павловића“ поезију Миодрага Павловића упоредила са поезијом пољских песника, као што су Анджеј Бурса (Andrzej

чињеност пећином Ласко (1990: 7–18) и песма „Господин Когито среће у Лувру статуу Велике Мајке“, „Кинеске тапете“ и „Јапанска бајка“ призивају просторни и временски тоталитет Павловићеве поетике: „просторне границе обухватају чак и Кину, а временске — од неолита па до наших дана“ (Делић 2010: 12). Разлика је у томе што је пољски песник био окренут путовањима „по Грчкој, Италији, Француској, Енглеској, Немачкој и Холандији“ (Рајчић 2016: 283), па је песничку мисао градио на темељима европске: „као изразит Европејац, односно европоцентрични човек, развио је своје опсервације на европском простору“ (Херберт 1990: корице). Миодраг Павловић је европску културу проналазио код куће, па су „антрополошка и археолошка димензија“ (Делић 2010: 13) његовог *Њевања и мишљења* усмерене на Лепенски вир (*Певања на Виру*), српску народну културу (*Обредно и говорно дело*), Византију, Скитију, *Млеко искони* итд. Но, и код српског и код пољског песника и есејисте приметна је снажна потреба да културом обухвате жуђењу Целину за којом стреме, било да се ради о културном јединству Европе (и света) или различитим аспектима хуманизма.

Такође, Хербертово класично образовање одредило је и пут његове песничке имагинације. Бројност античких реминесценција у поезији, окренутост ка уметности „надвременске вредности“ (Херберт 1990: 5), хармонији дорске архитектуре, кулминативну тачку достиже у књизи његове „приватне митологије“ — *Краљ мрава* (2013). Један од његових песничких поетичких постулата је потреба за „гуркањем равнотеже“,⁶ па се тако може рећи да он и у прози, попут Томаса Мана у библијским митовима, проналази места „Хомеровог дремежа“, иронизује их, проширује и ресемантизује. У српској књижевности у том светлу имао би пандан у такође краткој прози утемељеној у тематизовање античких митова, *Причама које су издубиле равнотјежу* (1913) Станислава Винавера.

Свакако, у савременом српском песништву неокласицизма има песника са којима Хербертова класичност може бити самерена. Парадигматичан пример била би поезија *модерног класицистиче* Јована Христића.⁷ Био је „окренут класичним изворима (античкој књижевности и филозофској мисли), српској класичној и модерној поезији (у широком распону од Јована Стерије Поповића до Васка Попе и Ивана В. Лалића), као и модерној европској поезији (Константин Кавафи, Пол Валери, Т. С. Елиот), овај песник остварио је обимом невелико, али сложено и утицајно песничко дело.“ (Јовановић 2009: 9) Осим што су Херберт, Павловић и Христић генерацијски блиски, њихова поетичка усредсређеност на културу, плоносни дијалог између поезије и филозофије, чини се да дају утемељење потенцијалној компарацији.

Bursa), Станислав Гроховиак (Stanisław Antoni Grochowiak), Чеслав Милош (Czesław Miłosz), Станислав Барањчак. Чини се да постоје назнаке које омогућују да се овај компаратистички лук прошири и на Збигњева Херберта.

⁶ „A Fugitive from Utopia by Stanisław Barańczak“. *The Guardian*. October 9, 1987, p. 21. <https://www.enotes.com/topics/fugitive-from-utopia>

⁷ Видети зборник радова *Модерни класицисти Јован Христић* (2009).

Јован Христић је песмом „Варвари“ успоставио директан полемички дијалог са Кавафијевом „Очекујући варваре“. Природа Христићевог иронијског обрта у последњим стиховима састоји се у поенти по којој „Варвари нису никакво решење“ (Христић 2016: 58). Јован Делић (2009: 26) указује да Христић реплицира како „нас историја учи да они могу да разоре и најсавршеније културе, што је Кавафи исувише добро знао. Варвари остају варвари било да надиру са Истока или са Запада, с мора или са неба. Само што сваки варвари не знају да су варвари, и тешко их је довести к познанију права.“

Наслов Хербертове есејистичке књиге *Варварин у врџу* има кавафијевски знак, иако се у њој не спомиње грчки песник. Чини се да је његово семантичко одређење могућно сагледати на размеђи Кавафијеве и Христићеве песме о варварима. Херберт је, наиме, варварин који је довео себе „к познанију права“, јер само то доноси „решење“. Од десет есеја један је посвећен грчкој култури и архитектури („Код Дорана“), а у осталима пише о пећини Ласко, Арлу, Орвијету, Сијени, катедралама, албижанима, инквизиторима, трубадурима, темпларима, Пјеру дела Франчески и Валоу, дакле, интегрисхе европску културну, духовну и уметничку разуђеност у оквирима историјског времена и простора. Док Кавафијев и Христићев песнички глас долази из *над* позиције са које се самеравају цивилизацијске промене, Херберт своју уметничку позицију аутоиронијски назива варварском. Зато у наслову књиге немамо реч у множини, већ се апострофира „варварин“. Пољски песник и есејиста преиспитује до које мере је кадар да се оплемени тековинама античке и европске цивилизације најшире узев, а до које је само човек своје епохе, који је заправо не разуме и можда није довољно способан да јој парира. Он зато не може да се сложи ни са Кавафијем да су варвари ипак неко решење, нити са Христићем да уопште то нису, зато што је потенцијално наслутио још једну горку могућност — како цивилизација више не постоји, а човек данашњице не може да буде ништа друго до варварин.

Као да се Херберт, премда то не чини експлицитно, директно обраћа гласом који изговара: „Ја, варварин у врту.“ Сугестивност оваквог виђења комплементарна је са „искуством примене песничке *personae* које су у XX веку најдоследније започели Езра Паунд <...> Т. С. Елиот <...> и Константин Кавафи <...> појављује се и у последњим песмама Збигњева Херберта; од ‘когитовског’ циклуса до песама ‘Прокопзулов повратак’, ‘Калигула’ и ‘Божански Клаудије’. И Херберт — баш као и Кавафи — кроз евокацију одређене историјске ситуације, из ње саме, из њене атмосфере полемисхе са сваким временом, имплицитно или разговетно; посматрајући смисао извесног искуства у критичкој ситуацији, у искушењу на добро или зло, отргнуту од заборав, са одјеком у потоњим временима“ (Магарашевић 1981: 380).

Примена песничке *personae* карактеристична је за поетику Миодрага Павловића и Јована Христића, на пример за песме „Одисеј говори“ и „Улис“. Из гласа лирског субјекта проговарао би вечити Одисеј, чији митски лик

се укршта са савременошћу, творећи *анџислику миџа*. Док се код Павловића Одисеј спасава од земље, а градови га дозивају попут сирена, Христићев је путник у хотелској соби. Хербертова примена поступка подразумева говор историјске личности, али такође из позиције вечности, са увидом у целокупан живот и искуством проласка кроз смрт. Он уноси аспект у којем Клаудије има божански епитет, с обзиром на то да његова личност обједињује Природу и културу (кип, скица, песма): „Говорило се о мени/зачет од Природе/али недовршен/као одбачен кип/скица/оштећен одломак песме“ („Божански Клаудије“) (Херберт 1988: 194).

Код Павловића „ни богови неће више да се рађају“, а у Христићевој песми Одисеј држи рибу пробушених очију. Митски јунак код српских песника више не постоји у миту, иако чува сећање на њега. Онај који је живео у историји (Клаудије) проговара из онострани позиције смрти о ономе по чему је остао упамћен. У немогућности да се рађају богови, нестала је потреба за херојима, па се тако мит профанизовао. С друге стране, божанско је населило простор смрти и постало огледало оне истине о, у овом случају Клаудију, која одговара историјским чињеницама, као једином аспект истине. Мирко Магарашевић у песничкој књизи *Лев сирена* (2018), сублимише искуство песничке *personae* Павловића, Христића и Херберта (наравно, и Паунда, Елиота и Кавафија), што не чуди ако се има у виду да је српске песнике познавао и умногоме ценио, а о Херберту писао. Он је, наиме, гласове митолошких личности (Андромахе, Касандре, Хелене Тројанске, Хекабе, Одисеја, Хекате и Пријама) поставио у клаудијевску позицију. Тиме је донекле сугерисана вера у истину коју посредује мит, јер је на Клаудијевом примеру „историја саму себе подвргла пародији“ (Магарашевић 1981: 381), те тако имплицитно исмејала историјски вид истине.

Код Христића лирски субјект проговара из „ја“ позиције и у „Бродском дневнику (Говораше Мартин, палубни официр на броду ‘Санта Марија’)“, који има за мото одломак из Декартове *Расправе* (Христић 2016: 32). Улиса, прерушеног у официра, мучи декартовска мука — „како се ослободити себе“ (Петров 2009: 110) „Цитатима у Христићевој поезији, када се јављају и у напоменама изван стихова, такође се гради портрет песничког субјекта.“ (Петров 2009: 109) Овај драгоцен увид Александра Петрова указује на то како је лирски субјект (маскирани Улис) у битној мери дефинисан Декартовом филозофијом. То отвара, наиме, могућност да се упореди са чак педесет Хербертових песама (Херберт 2008) у којима или проговара Господин Когито⁸ или лирски субјект посредно говори о њему као о свом двојнику.⁹ По Декарту, „негујући одсуство речи“, песништво „одређује себе ‘не оним што каже, нити оним о чему говори већ местом одакле говори’“ (Томашевић 1998: 44). „Када Христићев Улис Декартовим трагом напушта собу, она или

⁸ Песничку књигу под насловом *Господин Коџишо* Херберт је објавио 1974. године.

⁹ О „јунуку Descartesu“ писано је у „научничкој визури Бранка Алексића, који је ову философску фигуру сагледао у кругу петорице песника“ (Томашевић 1998: 44) — Семјуела Бекета, Хорхеа Луиса Борхеса, Чеслава Милоша, Душана Матића и Збигњева Херберта.

остаје у њему или се космос претвара у море. Историје међутим нема“ (Петров 2009: 114), али оно што одређује постојање субјекта јесте соба као својеврсни *cogito*: „Море је око нас, соба је у нама“ (Христић 2016: 34). Другим речима, ако се субјект ослободи собе, то ће значити да више не постоји.

Хербертов Господин Когито представљао би „кристализовано искуство“ (Томашевић 1998: 44), што одговара Христићевом искуству собе, мотиву по коме је поетички препознатљив. О лирском „Ја“ Господина Когита може се говорити само као о „субјекту поезије“, „чину ‘уцртавања које пресеца трансценденцију Другог и тако га одбацује, постављајући испољавање које води Исто у Друго и Друго у Исто““ (Томашевић 1998: 45). У Христићевом субјекту препознају се и палубни официр Мартин и Улис, с тим да је њихов глас унисон, па је Мартин само Улисова маска. Међутим, Хербертов Господин Когито је синтеза Хербертових антиномија.

Једно од кључних питања Барањчакове књиге *Бекство из ушћоције* јесте природа Хербертових антиномија, али његов изричит отклон од дијалектике. Остављено је отвореним питање да ли песник бира између антиномија на којима почива песма или остаје амбивалентан, понекад се опредељујући за једно, понекад за друго решење. У појединим песмама може се запазити удвајање лирског субјекта, тако да песма има антитетичке темеље, а иронија постаје основно стилско средство. Некад се чини као да у песми песник полемисе и расправља са лирским субјектом, оличеним у Господину Когиту, који је „збирни јунак чији живот траје кроз читаву историју људске мисли, да се његов идентитет градио онако како су се праисторија и историја записивале у језицима и епохама, у годовима дрвећа и у споменицима културе“ (Вујичић 1988: 11). Међутим, сложеност и деликатност Хербертове поезије огледа се и у могућности да песник постане Господин Когито, а Господин Когито песник. Заменљивост њихових гласова Херберту омогућава да се „виђа с Богом, препире“, али и да је „Христос и његов, Когитов син“ (Вујичић 1988: 11).

У Херберту понекад можемо сагледати варварина, а у Когиту уређени врт, међутим, Когито некада добије обресе варварина, као у песми „Шта Господин Когито мисли о паклу“: „Најнижи круг пакла. Упркос општем мишљењу/не настајују ни деспоти, ни матероубице, а ни они/који иду за телима других. То је азил уметника,/пун огледала, инструмената и слика. <...> Велзевув помаже уметност. Свим уметницима/обезбеђује мир, добру храну и апсолутну изолацију/од пакленог живота.“ (Херберт 2008: 45) Смештање уметника у пакао може се одредити варварским чином, међутим, у последњим стиховима долази до обрта. Без обзира на место боравка, дистанцирани су од „пакленог живота“, будући да је уметност простор „врта“, који их штити, ма шта било оно што их окружује.

Егзистенција се може остварити у оквирима мисли о култури, али када Когито заузме варварску позицију, онда је смисао постојања доведен до нихилистичког хоризонта. Парадигматичан пример представљала би

песма „Господин Когито мисли о повратку у родни град“: „Када бих се тамо вратио/ сигурно не бих затекао/ ни сен своје куће <...> преостаде само/ камена плоча/ с кругом кредом/ стојим у средини/ на једној ноzi/ у тренутку пред скок <...> круг кредом постаје црвенкаст/ као стара крв/ док унаоколо расту хумчице/ пепела/ до рамена/ до устију“ (Херберт 2008: 8). У покушају да реконструише сећање на родни град,¹⁰ које би повратку дало смисао, лирски субјект из онога што је видљиво од тог града који памти (камене плоче) оживљава једино сећање на холокауст (стару крв, хумке, пепео). Због тога не може да се врати. Херберт овом песмом полемише са Рилкеовим Анђелом из *Девинских елеџија*, који је „преображавао видљиво у невидљиво“ и залагао „за то да се у невидљивом спозна виши степен реалности“ (Живојиновић 1969: 83). Пошто се иза невидљивог (разрушеног родног града) спознаје само реалност пепела, онда се суштина Хербертовог Анђела своди на ништавило.

У пољској науци о књижевност подробно је истражена Хербертова ангелологија, међутим, можда се на примеру ове песме може говорити и о Господину Когиту као једном аспекту или еманацији анђела из Хербертове есејистике, будући да су они у поезији *анђели уништиења*, који по сваку цену наносе насиље, да би подсећали на људске жртве (уп. Jochemczyk 2008: 222). Као анђеолог, Господин Когито не може да борави на месту уништења и ништавила. На основу истраживања Хербертовог песничког опуса, дошло се до констатације по којој анђели подсећају на „окрутну, дехуманизујућу праксу логора“ (Jochemczyk 2008: 226). Они, дакле, у поезији имају изразито негативну конотацију, јер су „сурови, сирови, немилострдни, газе снове“ (Jochemczyk 2008: 228), док су за Херберта представе анђела у историји уметности, о којим пише у есејима, позитивно оцењени јер нису репрезенти савршености: „овде, у контексту погледа на дато вајарско уметничко дело, одликује их људска несавршеност, а губи се сумњива вредност беспрекорне хармоније и пуноће: изгледа, става, понашања, суштине. Херберт слично реагује и када први пут дође у контакт са сликарском уметношћу Пјера дела Франческе“ (Jochemczyk 2008: 229). По Херберту, анђели би требало да имају људски лик, буду прилагођени људској мери и лишени атрибута хладног савршенства, како би били етички прихватљиви (уп. Abramowska 2000: 177). У његовој поезији, дакле, анђеолог није такав, изузев ако се у Господину Когиту не препозна потенцијал да буде анђеолог несавршености, субјект с људским ликом, дилемама и поразима.

Анализирајући фигуре анђела у српској књижевности Ђорђе Ђурђевић (2018: 113–120) изнео је неколико типолошких предлога за покушај њиховог разумевања у оквирима науке о књижевности, а не нужно теологије. Мogle би да се издвоје четврта и пета претпоставка, које се тичу сагле-

¹⁰ Адам Загајевски (2013: 53) у есеју „Почетак сећања“ примећује како Херберт у песмама никада не именује Лавов градом у који не може да се врати, већ говори уопштено о „граду“.

давања анђела као „литерарне тајне смрти“, „знака литературе, који она уписује у себе како се прећутала смрт“ и поистовећивања књижевности са ангелологијом: „Ангелологија је књижевност.“ (Ђурђевић 2018: 119–120) Овакве хипотезе могу да се доведу у везу са могућношћу да Господин Когито буде анђео Хербертових есеја, тј. анђео несавршености. Његова изражена људскост одређена је земаљским одређењем „господин“ (не Господ), али његово искуство „трајања кроз читаву историју људске мисли“ декларише га као синегдоху за књижевност и културу.

На овом месту стога се може отворити питање компарације између Господина Когита интерпретираног на овакав начин и циклуса „Ариљски анђео“ Бранка Миљковића (1934–1961). Циклус је део песничке књиге *Вајра и нишџа* (1960), а Александар Јовановић је на основу анализе песме „Пре него усним“ којом се завршава збирка, закључио да ова „песма стиже из самих основа његове поетике“ (Јовановић 2020: 107). Због тога би његова фокусирана интерпретација могла да се примени и на циклус „Ариљски анђео“:

„Садржај песме постоји, али изван песме, то јест, пре и после ње; у песми се он не појављује, песма га се тек сећа. Миљковић најпре брише садржај да би га, потом, мутно призивао. <...> Простори трагања за бићем своде се и поистовећују са поетским простором — и у њему се, у исти мах, решавају егзистенцијалне и поетичке противуречности. Односно, одакле год полазила, Миљковићева песма се враћа себи: окреће се свету да би га празнила и да би се, потом, у још већој мери бавила собом.“ (Јовановић 2020: 113)

Дакле, чин исписивања песме је процес креирања Празнине, ватре брисања из чијег ништавила се рађа Анђео тек након што се песма заврши. Због тога Миљковић (1997: 88) на почетку „Ариљског анђела“ као Музу зазива „Анђела горког празнине и снаге“. Он је такође својеврсни двојник лирског субјекта: „Ко тебе није видео тај не зна/Себе“ (Миљковић 1997: 88), може се одредити као синегдоху за цивилизацију, уметност и културу: „Твоја је младост пре свих младости била/И остала на зиду као слика милости“ (Миљковић 1997: 88), а људска природа лирског субјекта одриче му ону хербертовску страшну савршеност: „Да ниси анђео кога страх мој кроти/Чудовиште би био у својој лепоти“ (Миљковић 1997: 89), како би од анђела празнине, са ватром у рукама, постао „сен оплођена“ (Миљковић 1997: 92).

Миљковићев лирски субјект „с мртвог оца скида наслеђено лице“ (Миљковић 1997: 97), док „Господин Когито посматра у огледалу своје лице“: „Ко је писао наша лица сигурно оспа/калиграфским пером истичући своје ‘о’/од кога наследих овај двоструки подваљак/од каквог ждерење кад је цела моја душа/уздисала за аскезом <...> уши страшно клемпаве као две кожне шкољке/ сигурно наследих од прадеде ловца одјека <...> стрпоштавали се у празнину да би се вратили у мене <...> тело је оковано ланцем врсте // те тако изгубих турнир с лицем“ (Херберт 2008: 5). С обзиром на могућност анђела да буду поистовећени са књижевношћу, исписива-

вање лица Господина Когита потврђује његову анђеоску природу. Без умирања предака нема њиховог враћања у потомке, као што су нестајање и празнина неопходни да би настала песма: „Никад цвет не могу рећи/ Ако не мирисах не цвет много већи“ (Миљковић 1997: 92). Најпосле, за Миљковића је концепт „Ариљског анђела“ важан и стога што постаје симболички сублиматор најпре српске културе из које је потекао, а затим, преко његове универзалне уметничке вредности и европске и светске баштине. Због тога он можда спомиње оца у једнини. Хербертов Когито стављао је на очи „мрамор Веронезеовог зеленила/уши трљао Моцартом/ ноздрве усавршавао мирисом старих књига“ (Херберт 2008: 5), дакле, његово лице обликује општи тоталитет културе, који би могао да има обресе фреске „Добра и Зла владавина“ Амброђа Лоренцетија (Ambrogio Lorenzetti): „јунак фреске није човек, чак не ни град, него цивилизација; сликарска *summa* и еп истовремено“ (Херберт 1990: 62).

Чини се да је Господин Когито песников алтер его, настао у њему као превазилажење нихилистичког осећања културом. Тек у ништавилу у човеку, у оном што није, клица је његовог превазилажења и доласка до правог „Ја“. То кореспондира са Бланшоовим есејем „Границе искуства: нихилизам“, где се наводи како је „нихилизам — парадоксално — везан и за афирмацију бића. Овај мисаони обрт ‘потврђује да је крајња тачка нихилизма тачно тамо где се он преокреће, да је нихилизам преокрет сам: управо афирмација, идући од ‘не’ према ‘да’, оповргава нихилизам’ <...> Отуда закључујемо да би нихилизам могао бити истоветан са жељом да се он апсолутно превлада“ (Негришорац 1997: 15). Хербертови анђели уништења превладани су рађањем Господина Когита, а Миљковићева Празнина, „ватра и ништа“, афирмишу настанак песме (Миљковићев *cogito*) тј. Ариљског анђела.

*

Истраживањем рецепције Хербертовог стваралаштва на српском језику истакла се његова несумњива присутност, а засигурно и могуће везе са токовима српског песништва. Уз три посве обимна избора из поезије (1980, 1988, 2016), све књиге есеја и постхумну прозу, може се рећи да је у значајној мери преведен, што је дало повод и за релативно солидну критичку, премда не толико есејистичку и рецепцију у оквирима науке о књижевности. Овај рад имао је циљ да отвори управо питање компаратистичког приступа делу Збигњева Херберта у контексту српске књижевности, те поетолошких испитивања, чиме је посао тек започет. У том смислу, његова поезија тумачена је паралелно са поезијом класика српске поезије друге половине 20. века, Миодрага Павловића, Јована Христића и Бранка Миљковића. Иако постоји могућност да се поредбена раван прошири, за оквир једног чланка чини се да је избор довољан и да отвара нове интерпретативне перспективе.

ЛИТЕРАТУРА

- Делић Јован. „Доминанте, тенденције и мијене у пјесништву Јована Христића“. *Модерни класицисти: Јован Христић*. Ур. Александар Јовановић. Београд: Институт за књижевност и уметност — Учитељски факултет, 2009: 15–45.
- Ђерић Зоран. „Три примера песничког сведочења о ратовима: Јосиф Бродски: Песма о зимској кампањи 1980. године, 1980. Збигњев Херберт: Рапорт из града у опсади, 1982. Јован Зивлак: Они су ушли у дом наш, 2012.“ *Златна жреда* 15/167–168 ( ), 17–21.
- Ђурђевић Ђорђе М. „Фигура анђела у књижевности. Проблем научног приступа књижевној ангелологији“. *Кораћи* 10–12 (2018): 113–120.
- Јовановић Александар. „Модерни класициста Јован Христић: уводна белешка“. *Модерни класицисти: Јован Христић*. Ур. Александар Јовановић. Београд: Институт за књижевност и уметност — Учитељски факултет, 2009: 9–12.
- Јовановић Александар. „Певање као превладавање страха од празнине“. *О светлости стиријој од несреће. Есеји о српској поезији и култури*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2020: 107–121.
- Кецман Давид. „Провалија између нас и светлости“. *Домени* 97/31 (1982): 122–124.
- Магарашевић Мирко. „Cogito in patientia“, *Савременик* 27, 53/5 (1981): 376–381.
- Магарашевић Мирко. *Пев сирена*. Београд: Српска књижевна задруга, 2018.
- Мандић Зоран. „Елегија о одласку“. *Овдје* 22/ 269 (1991): 25.
- Миљковић Бранко. *Песме*. Избор и пропратни текстови Радивоје Микић. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1997.
- Петров Александар. „Христићев Улис“. *Модерни класицисти: Јован Христић*. Ур. Александар Јовановић. Београд: Институт за књижевност и уметност — Учитељски факултет, 2009: 55–123.
- Радовић Борислав. „Једно околишно признање“. *Поезија* 1/ 1 (1996): 49–54.
- Рајчић Бисерка (прев. и прир.). „Година Херберта (1924–2008)“. *Књижевни маџазин* 8/88–89 (2008): 2–3.
- Рајчић Бисерка. „Збигњев Херберт врли ученик професора Елзенберга“. *Полиџика*. 29. 2. 2020.
- Стојановић Пантовић Бојана (прир.). *Јован Христић*. Антологијска едиција Десет векова српске књижевности. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2016.
- Судник Катажина. „Катакомбе прошлости: мотив лобање у поезији Миодрага Павловића“. *Савременик* 231–232–233 (2015): 32–39.
- Томашевић Бошко. „По-став картезијанске логике песништва“. *Поезија и мишљење бића. Књижевнокритички ирисијуј поезији са стијановићиа фундаментијалне онџолоџије*. Београд: Апостроф, 1998: 43–45.
- Херберт Збигњев. *Елеџија о одласку*. Прев. Петар Вујићић. Вршац: КОВ, 1990.
- Херберт Збигњев. *Мрџва природа с ђемом*. Прев. Бисерка Рајчић. Панчево: Књиџара Прота Васа, 1998.
- Чулић Хрвоје. „Сувремени класик“. *Летџоџис Маџице српске* 159, 431/1 (1983): 156–159.
- Шаранац Александар (прев.). „Писмо Збигњева Херберта Станиславу Барањчаку“. *Траџ* 6, 6/24 (2010): 104–114.
- „A Fugitive from Utopia by Stanisław Barańczak“. The Guardian. October 9, 1987, p. 21. <https://www.enotes.com/topics/fugitive-from-utopia> 8. 8. 2021.
- Abramowska Janina. „Wiersze z aniołami“. *Poznanawanie Herberta 2*, wybór i wstęp Andrzej Franaszek, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2000.
- Barańczak Stanisław. *Uciekinier z Utopii. O poezji Zbigniewa Herberta*. Warszawa; Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
- Bobryk Roman. „Dzwon’ w świecie poezji Zbigniewa Herberta“, *Зборник Маџице српске за слависџику*, 90 (2016): 109–120.
- Ђерић Зоран. „Rasuti stihovi Zbignjeva Herberta“. *Polja* 50/ 432 (2005): 25–27.
- Grabowski Artur; Jacek Kopciński, Jerzy Snopek (redakcja merytoryczna). *Herbert na językach: współczesna recepcja twórczości Zbigniewa Herberta w Polsce i na świecie*. Warszawa: Biblioteka narodowa, 2010.
- Herbert Zbignjev. *Zašto klasici*. Prev. Petar Vujičić. Sarajevo: Svjetlost, 1980.

- Herbert Zbignjev. *Gospodin Kogito*. Prev. Petar Vujičić. Sarajevo: Svjetlost, 1988.
- Herbert Zbignjev. *Varvarin u vrtu*. Prev. Petar Vujičić. Beograd: Prosveta, 1990.
- Herbert Zbignjev. *Epilog oluje*. Prev. Biserka Rajčić. Beograd: Radio B92, 1998.
- Herbert Zbignjev. *Lavirint nad morem*. Prev. Biserka Rajčić. Čačak: Gradac, 2004.
- Herbert Zbignjev. *Gospodin Kogito*. Prev. Petar Vujičić i Biserka Rajčić. Beograd: Arhipelag, 2008.
- Herbert Zbignjev. *Kralj mrava. Privatna mitologija*. Prev. Biserka Rajčić, pogovor Rišard Krinjički. Beograd: Arhipelag, 2013.
- Herbert Zbignjev. *Izabrane pesme*. Prev. Petar Vujičić i Biserka Rajčić. Beograd: Treći trg, 2016.
- Jochemczyk Mariusz. „Nieludzki? Arcyludzki? Kreacje postaci anioła w twórczości Zbigniewa Herberta”. *Postscriptum Polonistyczne*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2 (2008): 221–232.
- Juhásová Jana. „Pohľady (na) pána Herberta: Rekonštrukcia tvorby Zbigniewa Herberta v slovenskej literatúre“. *Слависти́ка*, 18 (2014): 472–476.
- Mihnjik Adam. „Snaga ukusa”. *Delo* 32, 32/ 8 (1986): 160–171.
- Mandić Zoran. „Razgovor sa istorijom”. *Polja* 36/ 382 (1990): 513.
- Negrišorac Ivan. „Izazovi nihilizma kao izazov nihilizmu”. *Književnost* 51, 102/1–2 (1997): 13–23.
- Vasović Nebojša. „Zašto klasici”. *Polja*, 27/268–269 (1981): 310.
- Vujičić Petar. „Pesnik i njegov lirski junak”. *Polja* 21/ 195 (1975): 11.
- Zagajevski Adam. *Odbrana vatrenosti*. Prev. Biserka Rajčić. Beograd: Arhipelag, 2013.
- Živojinović Branimir. „Rilkeove elegije i soneti”. Rajner Marija Rilke. *Devinske elegije/Soneti posvećeni Orfeju*. Izbor, prevod i pogovor Branimir Živojinović. Beograd: Rad, 1969, 81–84.

REFERENCES

- „A Fugitive from Utopia by Stanisław Barańczak“. *The Guardian*. October 9, 1987, p. 21. <https://www.enotes.com/topics/fugitive-from-utopia> 8. 8. 2021.
- Abramowska Janina. „Wiersze z aniołami“. *Poznanwanie Herberta 2*, wybór i wstęp Andrzej Franaszek, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2000.
- Barańczak Stanisław. *Uciekinier z Utopii. O poezji Zbigniewa Herberta*. Warszawa; Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
- Bobryk Roman. „Dzwon’ w świecie poezji Zbigniewa Herberta“, *Зборник Маџице српске за славистику*, 90 (2016): 109–120.
- Čulić Hrvoje. „Suvremeni klasik“. *Letopis Matice srpske* 159, 431/ 1 (1983): 156–159.
- Delić Jovan. „Dominante, tendencije i mijene u pjesništvu Jovana Hristića“. *Moderni klasicista: Jovan Hristić*. Ur. Aleksandar Jovanović. Beograd: Institut za književnost i umetnost — Učiteljski fakultet, 2009: 15–45.
- Đerić Zoran. „Tri primera pesničkog svedočenja o ratovima: Josif Brodski: Pesma o zimskoj kampanji 1980. godine, 1980. Zbignjev Herbert: Raport iz grada u opsadi, 1982. Jovan Zivlak: Oni su ušli u dom naš, 2012.“ *Zlatna greda* 15/167–168 (), 17–21.
- Đerić Zoran. „Rasuti stihovi Zbignjeva Herberta“. *Polja* 50/ 432 (2005): 25–27.
- Đurđević Đorđe M. „Figura andela u književnosti. Problem naučnog pristupa književnoj angelo-logiji“. *Koraci* 10–12 (2018): 113–120.
- Grabowski Artur; Jacek Kopciński, Jerzy Snopek (redakcja merytoryczna). *Herbert na językach: współczesna recepcja twórczości Zbigniewa Herberta w Polsce i na świecie*. Warszawa: Biblioteka narodowa, 2010.
- Herbert Zbignjev. *Zašto klasici*. Prev. Petar Vujičić. Sarajevo: Svjetlost, 1980.
- Herbert Zbignjev. *Gospodin Kogito*. Prev. Petar Vujičić. Sarajevo: Svjetlost, 1988.
- Herbert Zbignjev. *Varvarin u vrtu*. Prev. Petar Vujičić. Beograd: Prosveta, 1990.
- Herbert Zbignjev. *Elegija o odlasku*. Prev. Petar Vujičić. Vršac: KOV, 1990.
- Herbert Zbignjev. *Epilog oluje*. Prev. Biserka Rajčić. Beograd: Radio B92, 1998.
- Herbert Zbignjev. *Mrtva priroda s demom*. Prev. Biserka Rajčić. Pančevo: Knjižara Protá Vasa, 1998.
- Herbert Zbignjev. *Lavirint nad morem*. Prev. Biserka Rajčić. Čačak: Gradac, 2004.
- Herbert Zbignjev. *Gospodin Kogito*. Prev. Petar Vujičić i Biserka Rajčić. Beograd: Arhipelag, 2008.

- Herbert Zbignjev. *Kralj mrava. Privatna mitologija*. Prev. Biserka Rajčić, pogovor Rišard Krinjički. Beograd: Arhipelag, 2013.
- Herbert Zbignjev. *Izabrane pesme*. Prev. Petar Vujičić i Biserka Rajčić. Beograd: Treći trg, 2016.
- Jochemczyk Mariusz. „Nieludzki? Arcyludzki? Kreaćje postaci anioła w twórczości Zbigniewa Herberta”. *Postscriptum Polonistyczne*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2 (2008): 221–232.
- Jovanović Aleksandar. „Moderni klasicista Jovan Hristić: uvodna beleška”. *Moderni klasicista: Jovan Hristić*. Ur. Aleksandar Jovanović. Beograd: Institut za književnost i umetnost — Učiteljski fakultet, 2009: 9–12.
- Jovanović Aleksandar. „Pevanje kao prevladavanje straha od praznine”. *O svetlosti starijoj od nesreće. Eseji o srpskoj poeziji i kulturi*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2020: 107–121.
- Juhásová Jana. „Pohlády (na) pána Herberta: Rekonštrukcia tvorby Zbigniewa Herberta v slovenskej literatúre”. *Слависти́ка*, 18 (2014): 472–476.
- Kecman David. „Provalija između nas i svetlosti”. *Dometi* 97/31 (1982): 122–124.
- Magarašević Mirko. „Cogito in patientia”. *Savremenik* 27, 53/ 5 (1981): 376–381.
- Magarašević Mirko. *Pev sirena*. Beograd: Srpska književna zadruga, 2018.
- Mandić Zoran. „Razgovor sa istorijom”. *Polja* 36/ 382 (1990): 513.
- Mandić Zoran. „Elegija o odlasku”. *Ovdje* 22/ 269 (1991): 25.
- Mihnjik Adam. „Snaga ukusa”. *Delo* 32, 32/ 8 (1986): 160–171.
- Miljković Branko. *Pesme*. Izbor i propratni tekstovi Radivoje Mikić. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1997.
- Negrišorac Ivan. „Izazovi nihilizma kao izazov nihilizmu”. *Književnost* 51, 102/1–2 (1997): 13–23.
- Vasović Nebojša. „Zašto klasići”. *Polja*, 27/268–269 (1981): 310.
- Petrov Aleksandar. „Hrističev Ulis”. *Moderni klasicista: Jovan Hristić*. Ur. Aleksandar Jovanović. Beograd: Institut za književnost i umetnost — Učiteljski fakultet, 2009: 55–123.
- Radović Borislav. „Jedno okolišno priznanje”. *Poezija* 1/ 1 (1996): 49–54.
- Rajčić Biserka (prev. i prir.). „Godina Herberta (1924–2008)”. *Književni magazin* 8/88–89 (2008): 2–3.
- Rajčić Biserka. „Zbignjev Herbert vrli učenik profesora Elzenberga”. *Politika*. 29. 2. 2020.
- Stojanović Pantović Bojana (prir.). *Jovan Hristić*. Antologijska edicija Deset vekova srpske književnosti. Novi Sad: Izdavački centar Matice srpske, 2016.
- Sudnik Katažina. „Katakombe prošlosti: motiv lobanje u poeziji Miodraga Pavlovića”. *Savremenik* 231–232–233 (2015): 32–39.
- Šaranac Aleksandar (prev.). „Pismo Zbignjeva Herberta Stanislavu Barančaku”. *Trag* 6, 6/24 (2010): 104–114.
- Tomašević Boško. „Po-stav kartezijske logike pesništva”. *Poezija i mišljenje bića. Književnokritički pristup poeziji sa stanovišta fundamentalne ontologije*. Beograd: Apostrof, 1998: 43–45.
- Vujičić Petar. „Pesnik i njegov lirski junak”. *Polja* 21/ 195 (1975): 11.
- Žagajevski Adam. *Odbrana vatrenosti*. Prev. Biserka Rajčić. Beograd: Arhipelag, 2013.
- Živojinović Branimir. „Rilkeove elegije i soneti”. Rajner Marija Rilke. *Devinske elegije/Soneti posvećeni Orfeju*. Izbor, prevod i pogovor Branimir Živojinović. Beograd: Rad, 1969, 81–84.

Jelena Marićević Balac

ZBIGNIEW HERBERT AND SERBIAN POETRY:
RECEPTION, POETICS, THE PERSPECTIVE

Summary

The concept of the paper “Zbigniew Herbert and Serbian Poetry” has two segments. The first segment presents the reception of the Polish poet in the Serbian language. Petar Vujičić and Biserka Rajčić have translated and edited ten books in total (one in prose, three books of essays, and six poetry collections). Serbian poets and translations wrote most extensively on the Polish

poet (Magarašević, Radović, Đerić, Vujičić, Rajčić), while there were two papers in periodical literature, one in Polish (Bobryk) and one in Slovak (Juhásová). The second segment of the paper is interpretative in character. We have approached Zbigniew Herbert's poetry and essays in a comparative manner. His work was contextualized with the work of contemporary Serbian writers (Miodrag Pavlović, Jovan Hristić, and Branko Miljković).

Herbert and Pavlović were poets of culture and its absolute expanse through time and space. By analyzing the methods of the poetic personae, we were able to place Pavlović, Hristić, and Herbert in the same comparative plain, as well as Mirko Magarašević as the sublimate of their poetic experience. The poetic dialogue about barbarians between Cavafy and Hristić was expanded to include Herbert's essay *The Barbarian in the Garden*. The Cartesian subcontext of Hristić's "Brodski dnevnik" ["The Ship's Log"] is commensurated with the well-known theme of "Mr. Cogito" by the Polish poet. The poet's doppelganger is also perceived as the angel of imperfection, corresponding to the angels found in Herbert's essays, and ultimately compared to Miljković's "Ariljski anđeo" ["Angel of Arilje"]. In the last interpretative instance of the paper, "Mr. Cogito" becomes a mark of the overcoming of the nihilistic sense of culture.

Keywords: reception, comparative literature, culture, angelology, nihilism.